

Mizsur Dánieltól, Nagy Hajnal Csillától. Gyakran épp ezek a látszólag egyszerű, de a líraiság természetrajzában kifejezetten fontos fogások mutathatnak rá arra a módra, ahogyan a kortárs költészet magától értetődően tud visszakapcsolódni vagy bekapcsolódni egy évszázadok óta zajló eszmecserébe.

Ahogy már a bevezetésben említettem, ez nem egy klasszikus kritika, inkább egy kontextualizáló, a Péczely Dóra-féle antológiák önmagukon túlmutató tétjeire figyelmeztető írás – épp ezért nem fog kitérni az egyes antológiaszerzői teljesítmények méltatására, akár kortársak, akár klasszikusok. Meggyőződésem, hogy a hasonló antológiák sikerének vagy csődjének titka nem az individuális szövegekben rejlik, hanem az összhatásban. Ehhez pedig akár a vizuális megjelenés is hozzátartozik – Dániel András a *Szívlapátban*, illetve Locsmáncsi Máttyás a *Lehetnék bárkiben* egyértelműen a kortársi jelleg felé mozdítják ezt az összhatást, miközben egyben minimalisták is maradnak. Ebben a kortársi megalapozásban számomra egyértelműen izgalmas volt olvasóként annak a hullámnak a figyelése, ahogyan egy-egy lazább tematikus csomópont vonzaskörzetében ismerősebb és ismeretlenebb szövegek párbeszédet folytatnak egymással, és nyilvánvaló volt számomra az a tudatos törekvés is, hogy a versszerűség kritériumainak tág, sokféle megközelítésmódja egyszerre legyen érvényes – talán csak a kifejezetten avantgárd megoldások hiányoztak, de a kötetek olvasóbevonzó funkcióját is szem előtt tartva ez talán érthető koncepció. A *Lehetnék bárki* önmagában is figyelemre méltó, vállalt célját jól teljesítő antológia. Valódi tétjei azonban a *Szívlapáttal* együttolvasva, annak kiegészítéseképpen mutatkoznak meg, ennek a viszonynak a tág összefüggések közt mozgó leírására tettem kísérletet ebben az írásban. [Tilos Az Á]

BALÁZS IMRE JÓZSEF

„küllő leszek egy zöld biciklin”

BALÁZS IMRE JÓZSEF: *MADÁRÁBÉCÉ*, ILLUSZTRÁLTA KELEMEN KINGA

Balázs Imre József legújabb kötete, a *MadárÁBÉCÉ* negyven ismert és kevésbé ismert, a Kárpát-medencében élő, illetve itt is előforduló madárfajt mutat be gazdag és szemléletes leírásokon keresztül. E lenyűgöző látványvilágot teremtő kötet időnként játszi könnyedséggel tekint ki a szűkebb kelet-közép-európai környezetünkből, és kalauzol el távolibb, egzotikusabb vidékekre, amikor például olyan, Indiában, Izlandon vagy épp a mediterrán vidékeken őshonos madarak közül is bemutat egyet-egyet, mint a dzsungel törpekuvika, a pásztormadár, az izlandi kerkeréce vagy az olívgeze.

A *MadárÁBÉCÉ* verseskötény és madárhatározó egyben. Oda-vissza átjárja a tudományosság igénye és a poézis lüktetése. Az oldalpárokra a képek és a szövegvilág összetartozása és együttmozgása különleges ritmust ad az olvasásnak. Kelemen Kinga remek illusztrációi egyrészt élethű képet nyújtanak a bemutatott madarak mindegyikéről, másrészt viszont kifinomult érzékenységgel, könnyedséggel, játékkal és humorral jelenítik meg vizuálisan is a versekben szereplő madarak miliójét, beavatva ezáltal az olvasót e madarak mindennapjaiba, valamint a sokszorosan gazdag és titokzatos világukba. Talán ezt mi sem érzékelteti jobban, mint az, hogy a negyven valóságos

madár között kakukktojásként előbukkan egy képzeletbeli madár is, az üvegszárnyú bodzapinty. Őt ugyan az ábécé betűsorának kényszere, a dz betűpárhoz köthető madárnév hiánya hívta életre, mégis a legnagyobb természetességgel kap helyet és elevenedik meg a *MadárÁBÉCÉ* élő madarai között, ötvözve többük tulajdonságait.

A kötet informatív vonását erősítik a záró oldalakon olvasható klasszikus madárhatározókat idéző rövid, objektív, összefoglaló jellegű ismertetői a *MadárÁBÉCÉ*ben bemutatott madaraknak. Ugyanakkor egy igen széleskörű spektrumot ölel fel az itt megjelenő madarak sora. Megtalálhatóak közöttük az erdei, a vizes élőhelyek és a városi környezetben előforduló madárfajok egyaránt. Remek segítség lehet a kötet abban, hogy felfedezzük vagy felidézzük a saját és a tágabb környezetünk élővilágának sokszínűségét. Tulajdonképpen talán nem túlzás azt állítani, hogy e kiváló, a madarak életét és világát bemutató természetbúvár verseskötény valójában nem csak nekünk, hanem rólunk is szól. A kötetet olvasva felmerül a kérdés, képesek vagyunk-e észrevenni a körülöttünk levő élőlényeket, és közöttük a madarakat, akikkel lépten-nyomon találkozunk? Mi kell ahhoz, hogy meglássuk őket? Balázs Imre József versgyűjteményében olyan madárfajták szerepelnek, amelyek közül többen nap mint nap előfordulnak körülöttünk és mellettünk a városi kertekben, a fákon, az utcákon, a házak között, a parkokban, a folyók és a patakok környékén, vagy csak egyszerűen az ablakaink előtt, alatt. Miért jó meglátni, sőt felismerni őket? Egyáltalán fontos-e megismerni a környezetünk élővilágát, ha igen, mi mindenért lehet jelentősége annak, hogy felismerjük a madarak legkülönbébb fajtáit? Természetesen e kérdésekre érdemes mindenkinek magában megkeresni a saját személyre szabott választát.

A *MadárÁBÉCÉ* ilyen értelemben egyrészt a konkrét madárfajok ábrázolásán keresztül mutat mintát, másrészt érzékenyít. Az itt előbukkanó madárfajok titkaiba való beavatáson keresztül segít edzeni és gyakorolni az éberségünket. Rámutat, mennyi-féle figyelemmel is lehetünk résen, hogy megtapasztalhassuk a környezetünknek, a természetnek és a körülöttünk levő élővilágnak a sokszínűségét. Segít észrevenni és megbecsülni a városi környezetnek mint élettérnek a gazdagságát is. Így e könyv nemcsak a madarak, hanem a figyelem ábécéje is, ahogy általa apránként, lépésről lépésre, betűről betűre megtanul[hat]juk megismerni és megtalálni a saját helyünket, és ezzel párhuzamosan elfogadni, hogy nem csak a sajátunk az élettér, amelyben létezőnk, hanem mindazoké az élőlényeké, akikkel osztozunk rajta. Hogy a környezetünkben megtapasztalható teljesség valójában csak az élővilággal együtt, az állatok és növények megóvása révén lehetséges.

A versgyűjteménynek vázat és keretet adó ábécéforma szimbolikusan a teljességet jeleníti meg, melyben ugyanakkor a betűrend révén megidézett madárfajokon keresztül az apró részletek kerülnek nagyító alá, folyamatosan mozgásban tartva a makro- és mikronézőpontok érvényesülését. Az egyes madarak vizuális ábrázolását szintén e két objektív folyamatos mozgásban léte dinamizálja. A kötet verseiben gyakran ötvöződik vagy épp felcserélődik a madarak és az emberek nézőpontja. A madarakat figyelhetjük meg, de közben ők egyfajta tükröt tartanak nekünk, ahogy általuk más nézőpontokból tekinthetünk vissza magunkra és általában az emberre. A *MadárÁBÉCÉ* vizuális világát ugyancsak ez a sokrétűség és kifinomult érzékenységgel határozza meg miközben egyrészt láthatjuk madártávlatból a saját magunk által teremtett környezetet és várost is, másrészt elénk tárul a madarakat körülvevő makro

élővilág pezsgése, sokféle szereplője vagy éppen csak azoknak a nyomai. A fák és az erdők életterének nélkülözhetetlen szereplőiként jelennek meg többek között a madaraknál is kisebb különféle élőlények, rovarok, lárvák, farontó bogarak, akiknek nyomai mint ősi szimbólumokra emlékeztető rajzolatok körvonalazódnak az illusztrációk fáin vagy levelein gyakran vissza-visszatérő indákon és motívumokon. De többször előbukkannak a madarak mellett az erdők és a fák fontos szövetségesei, a gombák is, amelyek szintén nélkülözhetetlen résztvevői a természet sérülékeny ökoszisztémájának.

Kelemen Kinga illusztrációinak legfőbb meghatározója tehát a madarak és környezetük valóság-hű ábrázolása. E képek sugárzó vitalitását azonban tovább erősítik és egyben dinamizálják az illusztrációk vizuális világát gyakran átítató humor legkülönfélébb megnyilvánulásai. A dolmányos varjú és a csóka ábrázolása esetében például a városi környezetet a háttérben látható panelház szimbolizálja, melynek egymás mellett sorakozó ablakai nem a szokványos látképet mutatják, hanem különböző geometriai formák vonalainak játékos beépítésén keresztül a városban élő emberek sokféleségére és azoknak a világra nyíló változatos látószögére utal. A csókat bemutató kép mindemellett madártávlatból is rámutat a fák alatt ülő és elhaladó emberekre, ami nem csak az ember és állat/madár nézőpontjának viszonylagosságát és felcserélhetőségét érzékelteti, hanem azzal is szembesít, hogy az ember milyen apró, ha távolabbról és nagyobb objektíven keresztül nézzük. Visszatérő motívum a rajzokon, hogy a katicabogarak, vonuló ormányosbogarak, hangyák, apró gombák, pókok, pókhálók, virágokra és az emberi szemre emlékeztető indaszerű vonalak között fel-feltűnik egy-egy hajtogatott papírhattyú körvonala is, mint például a *Tengelic* és a *Kormosfejű cinege* című versek oldalpárjain, az uhu háta mögött a kórkás oldalán egy-egy ajtó sziluettje sejlik elő, a pásztormadár alatt levő földbucka belseje gazdag élővilágot sejtet, amit egy apró bölcső és egy picike korona képe nyomatékosít. A meggyvágó ábrázolása közben hátul a faágak között a meggykompótok és egyéb befőttek képe is feldereng, a gólyatöcs hosszú lábai alatt a víz alól megszeppent apró békák tekintete tűnik elő. E becsempészett képi játékoknak a csúcspontját talán a fekete harkály otthonának ábrázolása jelenti, ahol a madár fatörzsbe vájt odújában egy házi dobstúdió látképe lepleződik le, ami részben a fekete harkállal való találkozás feledhetetlen auditív élményét idézheti fel az olvasóban, másrésztől szorosan kapcsolódik és vizuálisan teremti újra Balázs Imre József versének miliójét és lüktető ritmusát: „A fekete harkály, ha mindene meglett, / mélyít az odúhoz még egy termet. / Házi stúdió a régi álma, / s egyre javul a dobtechnikája” [42.].

Az ember számára a madarak ősidők óta kiemelkedő és erőteljes szimbolikus erővel bíró szereplői a meséknek, mítoszoknak és legendáknak, hiszen egyaránt ott-honosan mozognak a levegőben, a földön, a vizek világában és között. Számtalanszor ők a hírvivők, a közvetítők vagy épp a segítők azáltal, hogy sokszor a rejtélyek és a tudás őrzői. Balázs Imre József versei tehát elvezetnek bennünket a madarak roppant gazdag világába és számtalan titkukba avatnak be. E költeményekben a szemlélő ember hangja közé vegyül helyenként több madár hangja is, kihangsúlyozva a gondolataikat: „Mint kifestőskönyvet, / színezem magam. / Rozsdasárga tintám / földi már nyakam.” – mondja a búbos banka magáról [9.], „Fekete a tollam, sárga a csőröm, / nappal szívesen napfűrdőzöm. / Éjszaka feketébb nálam nincsen, / fészkeket őrzöm, az az én kincsem.” – szól a fekete rigó [25.], „Ha félrebillentem fejem, / ferde lesz az életem. /

Ha tolltaréjam borzoló, / gondterhelt a homlokom.” – halljuk a nyaktekerics hangját (49.), „Éjszaka elején csak szuszogok, / éjszaka közepén felhuhogok. / Éjszaka végén elülők lapulok, / alszik a csillag, a szem hunyorog.” – fedi fel magát egy pillanatra az uhu (70.). De olykor egyszerre halljuk a madár és az ember hangját, ahogy összekeverednek, párbeszédet folytatnak egymással, vagy összerosódva egymásba simul a madár és az ember hangja, ahogy például a búbos bankát bemutató versben is tapasztalhatjuk. A zöld küllő versében választható feladatként, farsangkor felölthető jelmezként jelenik meg e felejthetetlen zöld-piros színekben pompázó madár képe.

A zöld küllő névből adódó szójáték ad lendületet a képzettársítások szárnyalásának, egyrészt egy időutazást indít el, és megidézi a jégkori őshüllők alakját, majd a jelenkori járművek világába navigál vissza, aminek alkatrészévé idomul e névvel a vers madárbeszélője: „Ne legyél jégkori őshüllő, / légy, aki lennél: zöld küllő. // »Mások tollait öltsem fel? / lehetek mondjuk bölcs ember? // Nem érdekel ma a színpad, a vitrin – / küllő leszek egy zöld biciklin«” (81.) A csíz versében bravúros, ahogy kölcsönösen figyel egymást az ember és a madár, lelepleződik a csízlelőhely és az „embernézdelő”, fénykép örökíti meg a csíz szárnyait és tollait, de a sokféle emberrel találkozás közben ő is örülne egy „emberhatározónak” (34.).

A *MadárÁBÉCÉ* miközben csendben figyelni tanít, aközben pezseg a tobzódó szójátékoktól, amit felerősít a verseket átítató ütemes, pörgős és dobolás ritmus. Ennek alapot részben a valóságos madárhangok adnak, másrészt pedig a nyelvben és a városi szlengben rejlő lehetőségek a játékra, amelyek erőteljesen rapszerű szöveget teremtenek, amit tovább tetéznek az intertextuális utalások, például József Attila és Varró Dániel verseinek felidézése is például a *Zöld küllő* és a *Nagy goda* versekben, amivel e kötet kétségtelenül a korábbi és kortárs költők költészetét is játékba vonja. [Gutenberg]

ZÓLYA ANDREA CSILLA

Penitencia és áldozat Ottlik köpenyéből

REGŐS MÁTYÁS: *Tiki*

Beigazolódott a *Patyik Fedon* életével kapcsolatos kritikus bizakodás. Tényleg van még muníció Regős Mátyásban, aki az erős kezdés után ragaszkodott a gyermekkor témájához, amelyhez új formát választott. Egy különösen feszes szerkezetű, minden mondatával újat, meglepőt tartogató kisregénnyel emelte a tétet és a jövőbeli kötetekkel szembeni szakmai elvárásokat. A 123 oldalba sűrített folyamatos ön- és metareflexív narrációban annyira sokféle kulturális réteg keveredik, amennyi másnak egy nagyregényhez is elég lenne. A *Tiki* viszont éppen attól marad egy lendületből, egy ültő helyben vagy stílusosan sprintben végigolvasható, egységes szerkezet, hogy nem takarékoskodik a merész képzettársításokkal. Poós Zoltán ajánlója [Mesecentrum, 2021. 01. 19.] egy hipnózisban elmondott szabad asszociációs terápiához hasonlítja a szöveg áradó stílusát, mely kihagyásaival, az improvizatív jazz ritmusképleteit idéző